

Sir Gerard Clauson'un Sözlüğündeki 'Muhtemel Etimolojiler' Üzerine*

On the 'Probable Etymology' in the Dictionary of Sir Gerard Clauson

Erdem UÇAR

İzmir/Turkey

E-mail: merdemu@gmail.com

Errors and deficiencies are seen in the etymological dictionaries of the Turkish published until today. These are mentioned in various works. An independent analysis on Old Turkic dictionaries in the light of the knowledge and principles of modern etymology has not been done unfortunately. Sir Gerard CLAUSON's dictionary titled "*An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*" (1972) is a remarkable work. CLAUSON offers us a 'probable etymology'. In the article, the 128 entries of 'probable etymology' proposed by him has been identified.

Key Words: Old Turkic, etymology, Sir Gerard CLAUSON.

* Bu makale, "VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı" başlıklı toplantıda (Ankara, 22-26 Mayıs 2017) sunulmak üzere ilgili kurumu gönderilen, önce kabul edilip daha sonra herhangi bir açıklama yapılmaksızın reddedilen bildirinin yeniden gözden geçirilmiş şeklidir.

Bütün diller için oldukça zor bir disiplin olan etimoloji sahası, Eski Türkçe için çok daha zor bir çalışma alanıdır. Türkçenin etimolojik sözlüğünü hazırlayacak bir filolog, Türkçenin tarih boyunca yazımında kullanılan birçok yazı sistemi ile karşılaşacak ve bunların sunduğu malzeme üzerinde uzun bir mesai harcamak zorunda kalacaktır. Diğer taraftan, Türkçenin Eski Türkçe devresinde birçok dille ilişkiye girdiğini görüp o diller hakkında da bilgi edinmeye çalışacaktır.¹ Dolayısıyla Eski Türkçenin etimolojik sözlüğü üzerine çalışmak pek çok zorluğu beraberinde getirmektedir.

CLAUSON (1891-1974), Eski Türkçenin ilişkiye girdiği dilleri de dikkate alarak Türkçenin etimolojik bir sözlüğünü hazırlamaya karar vermişti. Kendisi, 1951’de emekliye ayrılınca RADLOFF’un sözlüğünden daha iyi ve geniş bir etimolojik sözlük yapmaya niyetlenmiş, ancak bu çalışmaya niyetlendikten 6 yıl sonra bunu yapamayacağını fark etmiştir. Böyle bir çalışmaya gençliğinde başlayan ve tek başına bunu sürdüreceğini dahi yapması imkânsızdı. Üstelik kendisi de bu projeye başladığında altmışlı yaşlardaydı (Clauson 1962: IX-X).

CLAUSON, 1968’de “*An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*” başlıklı sözlüğünü tamamlayıp matbaaya teslim etti² ve sözlük 1972’de neşreldi.³ Eser, kendisinin ölümünden iki yıl önce yayımlanmıştır. Takriben 9250

¹ Bu konuda, Türkçede yazılan derli toplu bilgi için bk. Karaağaç 2008 ve 2015.

² Sözlükteki maddelerin sunumu, klasik sözlüklerden farklıdır. Sözlüğün yöntemi, Sami kökenli alfabeyle yazılan Eski Türkçe bir metni inceleyecek filoloğun epey işine yarayacaktır. Muhtemelen kendisi de bunu düşünerek sözlüğünü böyle dizmiştir. RÓNA-TAS’ın başkanlığındaki bir ekip tarafından sözlüğün indeksi hazırlanmış (Clauson 1981) ve böylece sözlükteki maddeler A’dan Z’ye sıralanmıştır.

³ Sözlük hakkında birçok tanıtma yayımlanmıştır: Battersby 1974: 482-483; Dilaçar 1972: 275-281; Krueger 1975: 143-149; Lewis 1973: 171-172; Ménage 1973: 658-659; Şerbak 1972: 108-110 ve Röhrborn 1980: 120-121. Bunlar içerisinde Krueger 1975 aslında sözlüğün tanıtımını yapmamış, sözlükteki Moğolca verileri listelemiştir.

adetlik madde içeren sözlük, her sayfada iki sütun olmak üzere 989 sayfadır.⁴ Eserin tek baskısı vardır. Sözlük, XIII. yüzyıla kadarki Türk dillinin bütün söz varlığına dayandığını iddia etmektedir.⁵

‘*Muhtemel etimoloji*’ terimi Türkçede, hatta başka dillerde de pek fazla duyulmamış olabilir. CLAUSON, sözlüğünde bazı kelimelerin kökenini tespit edememiştir. Tespit edemediği bu kelimeler için tahminde bulunmuştur. Kelimenin kökenini açıklarken gerekçe, izah ve deliller sunulur ve bunun neticesinde tutarlı bir etimoloji teklifine ulaşılır.

Ancak CLAUSON’un sözlüğüne baktığımızda bazı köken açıklamalarında, hiçbir gerekçe sunulmadan tahminde bulunulduğu görülmektedir. Gerekçelendirmeden, izah yapılmadan ve deliller sunulmadan yapılan etimoloji teklifleri, etimoloji prensipleri açısından kabul edilir bir durum değildir. İşte, burada kendisinin tahminde bulunduğu köken teklifleri için ‘*muhtemel etimoloji*’ terimi kullanılmıştır.

Türkçenin şimdiye değin yayımlanan etimolojik sözlüklerinde genellikle Eski Türkçedeki en eski tanık zikredilmiş ve bu eski tanıktan hareketle kelimenin gelişimi gösterilerek etimolojik açıklamalar yapılmıştı, ancak “*Türkçe sözlerin Eski Türkçe biçimlerini saymakla sorun bitirilmez. Özünde sorun Eski Türkçe biçimlerle başlar ve Eski Türkçe biçimlerin kökünü açıklamakla biter*” (Eren 2005: 21).⁶

CLAUSON, tespit ettiği Eski Türkçe kelimelerin yapısını çözmeye çalışmış ve şayet kelime alıntıysa geldiği kaynak dili göstermiştir.

⁴ Sözlüğün bir kısmının Türkçeye tercüme edildiği yayımlanmamış bir yüksek lisans tezi mevcuttur. Bk. Dirim 2013.

⁵ TEKİN, CLAUSON’un sözlüğü hakkında beş maddeden oluşan eleştirel bir değerlendirmede bulunmuştur: “1. Sözlük alfabetik değildir; 2. Sözlükte bir kökten çıkmış türeme gövdeler gerçek bir etimolojik sözlüktekinden farklı olarak ayrı maddeler halinde verilmiştir; 3. İyi bir etimolojik sözlük içerdiği sözlerin daha eski şekillerini de vermelidir. Clauson’un sözlüğü bu bakımdan da yetersizdir; 4. Clauson sözlüğünün başka bir kusuru da kökeni tartışmalı kimi sözler için kesin etimolojik yargular vermesidir; 5. Nihayet bu sözlükte pek çok yeniden kurma (reconstruction) yanlışı vardır” (1976: 275-276).

⁶ DOERFER, Türkçenin ideal etimolojik sözlüğünün nasıl olması gerektiği hakkında, 22 maddelik bir açıklama yapmış ve Ana Türkçe rekonstrüksiyonların nasıl yapılacağını da izah etmiştir (1984: 366-384).

Aşağıdaki *çömçe* örneğinde, kelimenin Farsça kaynağı belirtilmiştir, ancak 'F = foreign loan word' olduğu konusundaki şüphe soru işaretiyle ifade edilmiştir:

?F **çömçe** 'laddle, scoop', etc. ; prob. a l.-w. fr. Pe. çamça, same meaning; such a l.-w.s are common in Oğuz (...). (422a)

Kökenin tespit edilemediği durumlarda kelimenin yabancı kökenli olduğu genellikle şöyle ifade edilmiştir: '*probably a loan word*', '*probably a foreign word*'. Bunlarda bazen tahmin edilen kaynak dil de belirtilmiştir. Bazen sadece yabancı kökenli olabileceği söylenmiştir.

Aşağıdaki *kawla* örneğinde kelimenin muhtemelen alıntı olduğu ve belki de Çince olabileceği ifade edilmiştir, ancak tahminde bulunulan kelimenin aslı belirtilmemiştir. Diğer *ardun~artun* örneğinde kelimenin okunuşunun şüpheli olduğu söylenmiş ve muhtemelen yabancı kökenli olabileceği belirtilmiş, ama kökeni gösterilmemiştir:

?F **kawla**: (? or kavla:) n.o.a.b., but see kavlalık; prob. a l.-w. ? Chinese. (584b).

PU?F **ardun (or artun ?)** 'cumin', or the like. N.o.a.b., prob. a foreign word (...). (207a)

Bazen kelimenin kesinlikle Türkçe olamayacağı, muhtemelen yabancı kökenli olması gerektiği daha keskin ifadelerle belirtilmiştir: '*no possible Turkish etymology, perhaps a loan word*', '*no doubt a foreign loan word*'.

Bazen de gerekçe gösterilmeden, bazı kavram alanındaki kelimelerin ağırlıklı olarak alıntı olmasına bakılarak kökeni belirlenmeyen kelimelerin de yabancı olabileceği düşünülmüştür. Aşağıdaki *alañır* örneğinde, Türkçedeki hayvan adlarının pek çoğunun yabancı kökenli olduğu varsayımından hareketle bu kelimenin de alıntı olabileceği tahmin edilmiştir:

F **maçı**: the standart word for 'a cat' in NW, but unknown elsewhere in this form; obviously a l.-w. (...). (765b).

VU?F **ala:ñır** (alif unvocalized but -ñ- certain) Hap. leg. ; prob., like many names of animals, a l.-w. (...). (149b).

VU?F **çüwit** some kind of dye-syuff prob. mineral, perhaps a coloured earth; note that Kaş. describes it as a generic term, not tied to a particular colour. Prob. a l.-w., but of unknown origin (...). (395a).

Çok az örnekte, kaynağı belli olmayan bir alıntı olabileceği ifade edilmiş ve bunlar için şöyle ifadeler kullanılmıştır: ‘*obviously a loan word from an unidentifiable language*’, ‘*probably a loan word, but of unknown origin*’.

Örneğin,

PUF **taxçek** Hap. leg.; unvocalized, the second consonant is ḥā, presumably an error for xā, cf. taxtu; obviously a l.-w. fr. an unidentifiable language (...). (467b)

CLAUSON’un sözlüğündeki ‘*muhtemel etimoloji*’ önerilerine genel olarak bakıldığında, önerilen etimolojilerin iki ana gruba ayrılabilceği görülmektedir:

I. Tekörnek⁷ olanlar

II. Tekörnek olmayanlar.

Eğer bir kelime tekörnek ise, kökeni hakkında tespitte bulunmak epey zor olacaktır. Tekörnek olmanın ‘*muhtemel etimolojilerin*’ sınıflandırılmasında bir ölçüt olabileceğini düşünerek 128 maddeyi iki ana guruba ayırdık. Sözlükteki iki ana grup kendi arasında tahminde bulunulan köken önerisine göre ayrıca sınıflandırılmıştır.

Tablo şu şekildedir:

Muhtemel Etimolojiler [= 128 adet]	
I. Tekörnek Olanlar [= 52 adet]	II. Tekörnek Olmayanlar [= 76 adet]
Alıntı Olarak Tahmin Edilenler	Aslı Tespit Edilmemiş Yabancı Kökenli Olarak Tahmin Edilenler
İranî Kökenli Olarak Tahmin Edilenler	İranî Kökenli Tahmin Edilenler
Çince Tahmin Edilenler	Çince Tahmin Edilenler
Hintçe Tahmin Edilenler	Hintçe veya Toharca Tahmin Edilenler

⁷ *Tekörnek* terimi, Latince *hapax~hapax legomenon* (teklik şekli) olarak kullanılan terimin Türkçesi olarak düşünülmüştür. Terim, ‘yazı dilinde sadece bir kez tanıklanan ve bu nedenle varlığı şüpheli olan kelime veya şekil’ veya ‘varlığı sadece bir kez tanıklanabilen, bu nedenle de anlam tayininin çoğu zaman zor olduğu dilsel ifade’ şeklinde tarif edilir. Tekörnekler hakkında daha geniş bilgi ve CLAUSON’un sözlüğündeki tekörnekler için bk. Uçar 2012: 73-100.

I. Tekörnek Olanlar [= 52 adet]

I. 1. Alıntı Olarak Tahmin Edilenler [= 24 adet]

1. alanjır 'a thing of the rat species' (149b).
2. alavan 'crocodile' (128b).
3. borta 'thin sheets of gold' (358b).
4. buhsı 'the name of a kind of food' (320a-b).
5. buldunı 'the name of ' (335a).
6. çulıman 'an affair (...)' (420b).
7. kovuz 'the sediment in wine' (589a).
8. köpsün 'a soft bolster or mattress' (691b).
9. küsri 'the sides of the chest' (751b).
10. maşıç 'high quality black grapes' (772a).
11. sag (II) 'the sticks (...)' (803b).
12. saru 'a shelf in the house (...)' (844b).
13. sasık 'earthenware' (856a).
14. sıgra 'ravine, valley' (815a-b).
15. sal (II) 'lacquer' (824a).
16. şamuşa 'edible fenugreek' (868a).
17. şütük 'ink' (867a).
18. tagna 'some kind of fungus or truffle' (471a).
19. tamata 'a piece of thin dough (...)' (504b).
20. tararku 'ground with sparse vegetation' (553a).
21. tokurka 'a spout' (473b).

22. tahtu 'raw silk before it is spun' (467b).

23. urumday 'a stone (...)' (232a).

24. yalbı 'broad of anything (...)' (919b).

I. 2. İranî Kökenli Olarak Tahmin Edilenler [= 14 adet]

1. bısta 'a person (...)' (372a).

2. borduz 'kitchen garden' (359a).

3. buldunı 'the name of a milk dish' (335a).

4. çavlı (II) 'the rinds of peaches and nuts (...)' (397a).

5. dengel 'a knuckle' (520a).

6. didek 'the cover of the litter (...)' (455b).

7. huçunek 'a colocynth' (592b).

8. işküm 'a table (...)' (260b).

9. kerjü 'a slingstone' (738a).

10. kevli 'the mouth of a canal' (689a).

11. namıja 'one's wife's sister's husband' (778a).

12. şav 'a plant like soap-wort (...)' (866a).

13. usbarı 'bread baked under (...)' (241b).

14. zaranza 'safflower' (989b).

I. 3. Çince Tahmin Edilenler [= 12 adet]

1. amşan 'lambskin' (164b).

2. amşu 'offering' (164b).

3. çarşu 'a small tunic' (427a).

4. çikten 'saddle cover' (414b).

5. mandu 'vinegar' (767b).
6. simle- 'to crush, mince' (829a).
7. ŧa 'a bird without merit' (866a).
8. ŧalaŧu 'a kind of Chinese woven fabric' (868a).
9. ŧuglu 'garden nightshade' (867b).
10. ŧuŧla- 'the root of an esculent plant (...)' (868b).
11. yuŧ (II) 'lumps (...)' (941a).
12. züngüm 'a kind of Chinese brocade' (989b).

I. 4. Hintçe Tahmin Edilen Kelimeler [= 2 adet]

1. arubat 'tamarind' (200a).
2. kafgar 'yellow silk' (584a).

II. Tekörnek Olmayanlar [= 76 adet]

II. 1. Aslı Tespit Edilmemiŧ Yabancı Kökenli Olarak Tahmin Edilenler [= 49 adet]

1. a (1a).
2. ardun~artun 'cumin' (207a).
3. artız 'a kind of drug' (207a).
4. basar 'mountain garlic' (374b).
5. begni 'beer' (328a).
6. bustulu 'edible orach (...)' (372b-373a).
7. buhsum 'beer' (320b).
8. büŧinçek 'a bunch of grapes' (383b).
9. çanka 'a kind of game trap' (425b).
10. çavju 'a tree (...)' (395a).

11. etük '(female) cat' (402b).
12. ova 'royal parasol' (395a).
13. üvit 'some kind of dye-stuff' (395a).
14. kaa 'vessel, container' (590a).
15. kagun 'melon' (611b).
16. kekre 'an acrid, or bitter, plant' (712b).
17. keleb 'a tender plant (...)' (716a).
18. kıftu 'scissors' (582a).
19. kolu 'a period of time' (617a).
20. kü 'sesame seed' (693b).
21. küri 'a measure of capacity (...)' (737a).
22. sagun 'a title' (811b).
23. sıkırgan 'a kind of large rat' (816b).
24. sakırku 'a tick' (816b).
25. satun 'garlic' (802a).
26. sekentir 'the planet Saturn' (822a).
27. sığıruk 'a kind of small bird' (816a-b).
28. sıpakur 'a nose-bag' (787a).
29. sondıla~ sundıla 'a small bird of some kind' (456a).
30. suzak 'village' (861b).
31. řatu 'ladder, staircase' (857a).
32. şışır 'crystal' (868b).
33. tagar 'a large container' (471b).
34. takıgu 'a domestic fowl' (468b).

35. tañ (IV) 'any building (...)' (511a).
36. tañ (V) 'sieve' (511a).
37. tapçan~tapçañ 'a thing in the shape of a tray (...)' (436b).
38. tarus 'the roof a house' (553b).
39. tekne 'a trough' (484a).
40. torqu 'silk fabric' (539a).
41. turumtay 'a kind of small howk' (550b).
42. yabçan~yavçan 'wormwood' (872a).
43. yabıtak 'of a horse, bare-backed, not saddled' (873a).
44. yagan 'elephant' (904a).
45. yaña 'elephant' (943b).
46. yañan 'elephant' (952a).
47. yaka (II) 'rent, lease' (898a).
48. yéz 'a kind of plant' (982b).
49. yötül 'a cough' (889b-890a).

II. 2. İranî Kökenli Olarak Tahmin Edilenler [= 8 adet]

1. batrak 'flag, banner' (307b).
2. çatır 'sal ammoniac, alkali' (403b).
3. çeşkel 'an earthenware or stone (...)' (431a).
4. çulvu 'blasphemy' (418a).
5. humaru 'legacy, memento' (628b).
6. kulavuz 'a guide' (617b-618a).
7. küji 'incense' (695a).
8. öğdir 'reward' (103a).

II. 3. Çince Tahmin Edilenler [= 8 adet]

1. çıkan (II) (409a).
2. kavla 'culinary vegetables' (584b).
3. kinle- 'to crush, mince' (732b).
4. mançu 'wages, only of a craftman's wages' (767a-b).
5. say (II) 'a breastplate, plate armour' (858b).
6. taygun~toygun 'some kind of high school' (568b).
7. toyla- 'to flog' (522a).
8. yatan-yatañ 'a wooden bow' (892a).

II. 4. Hintçe veya Toharca Tahmin Edilenler [= 11 adet]

1. arpa 'barley' (198b).
2. borsmuk 'a badger' (369a).
3. çıbıkan 'a jujube fruit' (396a).
4. çümeli 'an ant' (423b).
5. irvi 'a plant name' (198b).
6. kendir 'hemp' (729b).
7. kerem 'an underground water channel' (745b).
8. koluja 'the young shoot of a plant tree' (623b-624a).
9. laçın 'falcon' (763b).
10. lagzın 'pig, swine' (764a).
11. uragun 'a kind of drug' (219a).

Türkçe üzerine yazılmış etimolojik sözlüklerde, benzer durumda diğer etimologlar nasıl bir yöntem benimsemiştir? Bu konuda, diğer bazı etimolojik sözlüklerde nasıl bir prensip gözetildiğini kısaca göstermeye çalışalım.

EREN, “*Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*” başlıklı eserinde bu konuda şu fikirde-
dir:

Söz dağarcığımızdaki ögelerin büyük bir bölümü köken açısından açıklanmıştır. Ancak köken bakımından tartışmalı birtakım ögelerin varlığı da göz ardı edilemez. Bu yolda bugüne değin birçok araştırma gerçekleşmişse de kökü ve kökeni açıklanamamış ögelerin kaldığı da bir gerçektir. Sözlükte kökü ve kökeni bilinen sözler yanında soyu soppu bilinmeyen ögelerin bu alanda çalışan uzmanların ilgisini çekeceği ve bu yönde birtakım açıklama ve katkıların yapılmasına olanak ve kolaylık sağlayacağı açıktır. (...) Sözlükte kökenini bildiğimiz sözler yanında soyunu soppunu bilemediğimiz sözler de yer almıştır. Kabul ve itiraf edelim ki ‘*kökenini bilmiyoruz*’ veya ‘*kökünü bilmiyoruz*’ diye verilen sözlerin sayısı az değildir. Benim kökünü ve kökenini bilmediğim sözler arasında soyu soppu bilinen bir takım ögelere rastlanabileceği olağan bir durum olarak düşünüyorum. Çalışma arkadaşlarımın bu yoldaki yeni açıklama ve katkıları beni sevindirecektir. Bu katkıların sözlüğün yeni baskılarında özenle değerlendirileceği doğaldır. Sözlerin kök veya köken bakımından açıklanmasında gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi gereken bir takım yönlerin geçmesi de olanak dışı sayılamaz. Sözlük bu yolda da tartışmalara açıktır. (1999: XXIV-XXV, XXVII)

EREN, kökenini bilmediği veya tespit edemediği kelimelerde ‘*kökenini bilmiyoruz*’ açıklamasını düşmüştür. Bu anlamda, kendisinin bunu rahatlıkla ifade etmesi takdirle karşılanmalıdır. Bunun için aşağıda *çetrefil* maddesini örnek olarak verelim:

çetrefil ‘karışıklığı dolayısıyla anlaşılması güç’. Kökenini bilmiyoruz. (1999: 88a).

TIETZE, “*Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*” başlıklı eserinde bu konuda şunları ifade etmektedir:

Her etimolojik lügatte olduğu gibi birçok kelimenin kökü (bazen de ifade ettiği mana) tespit edilemediği için kitaptaki çift soru işaretlerinin sayısı bir hayli dolgundur. Önce bu gibi şüpheli kelimeleri lügatte hiç koymamayı düşündük, fakat sonra cevabını bilmediğimiz sorular sormanın da faydası olabileceği düşüncesiyle bundan vazgeçtik. Bu soru işaretleri, kitabımızı tenkit etmek niyetiyle okuyanlara üstün bilgilerini göstermek için fırsat verdik. (2002: 5; 2009: 7)

TIETZE de kökenini tespit edemediği kelimelerde kökenin belirsiz olduğunu açıkça ifade etmiş ve böylelikle kendisinden sonra araştırma yapacaklar için onlara bir fırsat tanımıştır. Onun benimsediği anlayışı göstermesi bakımından *hava hoş* örneğini aşağıda gösterelim:

hava hoş ‘hepsi bir, müsavi, aynı, fark etmez’ < ?? (...) (2009: 275b).

Uigurisches Wörterbuch’un 1977’deki ilk fasikülünde ve 2010’da yayımlanan yeni serisinde, sözlüğün asıl gayesinin kelimelerin etimolojisini yapmak olmadığı belirtilmiş ve sözlükte sadece kelime hakkında sunulan bilimsel araştırmaların zikredildiği ifade edilmiştir:

“(...) Es folgen nach dem Stichwort Bemerkungen zur Etymologie des Wortes. Hier stützen wir uns nur selten auf eigene Forschungen, sondern im wesentlichen geben wir das wieder, was in der Literatur über die Etymologie des Wortes gesagt wird. Wir fühlen uns zu wenig kompetent für diesen Zweig der Forschung, um uns selbst auf diesem Gebiet zu versuchen. (...)” (1977: 2)

“(...) Es folgen nach dem Stichwort Bemerkungen zur Etymologie des Wortes. Hier stützen wir uns nur selten auf eigene Forschungen, sondern vor allem auf das, was in der Literatur über die Etymologie des Wortes gesagt wird. (...)” (2010: XIII)

Aşağıda, *Uigurisches Wörterbuch*’un yeni çıkan isimler cildinden *amžu* mad-desi örnek olarak verilmiştir. Sözlükte kelimenin kökeninin belirsiz olduğu ifade edilmiş, ancak mukayese edilmek üzere Mançuçadaki *amsu* ve *amsun* dikkate sunulmuştur:

amžu < Etymologie ungewiss, vgl. aber mandschu *amsu* ‘Herrenspeise’, *amsun* ‘Opferspeise’
(...) (Röhborn 2015: 145).

GÜLENSOY, iki ciltlik köken bilgisi sözlüğünün kaynakçasında, CHOI’nin “*Eski Uygurcada Çince Kelimeler*” başlıklı yazısı hakkında kısa bir eleştiride bulunmuştur:

“(...) sözcüklerinin Çince’den Türkçeye geçtikleri savunulmaktadır. Bu görüş yeni olmayıp, çok eskilere dayanır. Pek çok yabancı dilci de aynı görüştedir. Ancak hepsinin tezi ‘*olabilir, olması muhtemeldir, sanılmaktadır*’ gibi varsayımlara dayandığı için, başta Kaşgarlı Mahmut olmak üzere günümüz Türkologları tarafından da şüphe ile karşılanmaktadır. Çünkü Türkçenin Hun, Peçenek, Saka, eski Kuman-Kıpçak dönemlerine ait yazılı belgeler henüz ele geçmemiştir. O dönemlerde yaşayan Türkler, yukarıda belirtilen sözcükleri kullanmak için Çince ile tanışmayı mı beklediler? Bu soruya da cevap bulmak gerekir. Ayrıca bu sözcüklerden bazılarının Soğutça, Toharca, ya da Sanskritçe olduğu üzerine görüşler de vardır. Bu da bize o sözcüklerin Türkçenin öz malı oldukları hakkında yol göstermektedir. Çünkü Türkçe bir sözcük ya o dilden ya da öbür dilden alıntı olamaz. Eğer kaynak sağlam ise o tez kabul edilir” (2007: 15-16).

GÜLENSOY da Türkçe kelimelerin kökenlerinin tespitinde varsayımda bulunmanın yanlışlığına dikkat çekmiştir. Ancak kendisinin Türkçe kelimelerin tespitinde yürüttüğü mantığın etimoloji prensipleri açısından kabul edilmesinin pek mümkün olmadığını ifade etmemiz gerekir.

Sonuç

“*An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*” başlıklı sözlük, Eski Türkçe araştırmaları açısından bugün de değerini muhafaza eden önemli bir çalışmadır. Eski Türkçe üzerine çalışanlar için temel başvuru kaynağı olma özelliğini yitirmemiştir.

CLAUSON, yukarıda gösterdiğimiz 128 kelimenin kökeni hakkında tahminde bulunmuştur. Belki bu tahminlerden bazıları gerçekten doğrudur. Ayrıca, yukarıda sıralanan muhtemel etimoloji önerilerinden bazıları hakkında müstakil çalışmalar da yapılmıştır⁸ ve bundan sonra da yapılmaya devam edilecektir.

CLAUSON, sözlüğünü matbaaya 1968’de teslim etmiştir. Dolayısıyla, sözlükteki bilgiler 49 sene öncesine aittir. 49 yıllık zaman diliminde Eski Türk leksikolojisi sahasında dünyada pek çok yeni çalışma neşredilmiştir.

CLAUSON’un sözlüğünün ardından ERDAL’ın “*Old Turkic Word Formation*” başlıklı eseri neşredilmiştir. Aslında bir tür sözlük olan bu çalışmada CLAUSON’daki birçok hata düzeltilmiş ve bununla beraber Eski Türkçenin leksikolojisine yeni maddeler de kazandırılmıştır.

RÖHRBORN’un “*Uigurisches Wörterbuch*” başlıklı sözlüğü henüz tamamlanmamıştır. Bu sözlük de CLAUSON’un sözlüğündeki pek çok madde hakkında tekrar düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Sözlük tamamlandığında Eski Türkçe sahasında önemli bir söz hazinesine kavuşulacağı beklenmektedir.

⁸ Türkçe etimoloji araştırmalarının 1999 yılına kadarki durumu üç serilik makale halinde “*Studia Etymologica Cracoviensia*” dergisinde yayımlanmıştır (Stachowski 1997: 283-330; 1998: 135-161; 2000: 149-194). Kaynakçanın bugün sürdürülmemiş olması ve bu derginin yayın hayatını terk etmesi etimoloji çalışmaları açısından büyük bir kayıptır.

Bu müstakil çalışmaların yanında Runik harfli metinler ile Eski Uygurca metinler üzerine her geçen gün artan yeni neşirlerin ve çalışmaların yayımlandığına şahit olmaktayız. Bu yeni çalışmaların Eski Türkçenin leksikolojisine büyük katkı sunacağı şüphesizdir.

Burada verdiğimiz CLAUSON'un sözlüğündeki '*muhtemel etimolojiler*' listesi iki gayeyi hedeflemektedir:

İlki, kökeni şüpheli olan kelimelere filologların dikkatini çekmektir. Eski Türkçe kelimelerin kökeni üzerine araştırma yapacakların bu listeye bakacaklarını tahmin ediyoruz.

İkincisi, bir etimolojik sözlükte köken tespit edilirken gerekçesiz olarak tahminde bulunmanın sahaya bir fayda getirmeyeceğini göstermektir. CLAUSON'un dışında Türkçe üzerine etimolojik sözlük yayımlayanlar, bu konuda tahminde bulunmaktan kaçınıp ihtiyatlı davranmıştır. Bundan sonra hazırlanacak Türkçenin etimolojik sözlüklerinde bu prensibin sürdürüleceğini umuyoruz.

Kaynakça

BATTERSBY, H. R. (1974). "An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish by Gerard Clauson", *Middle East Journal*, 28/4: 482-483. (Review)

CLAUSON, Sir G. (1962). *Turkish and Mongol Studies*, London: Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland.

CLAUSON, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.

CLAUSON, Sir G. (1981). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish Index*, Vol. 1-2, [Haz.] A. RÓNA-TAS et al, Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata.

DİLAÇAR, A. (1972). "Yeni Yayınlar: Sir Gerard Clauson. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, XLVIII+çift sütun 989 s., Clarendon Press, Oxford, 1972", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1973: 275-281. (Tanıtma)

DIRİM, G. (2013). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (Sir Gerard Clauson)*, Anlam Dizininden Alfabetik Dizine Aktarım, Türkçeye Çevirim (A-

E-É Maddeleri), Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Ordu. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]

DOERFER, G. (1984). “Türkçenin İdeal Bir Etimolojik Sözlüğünün Nasıl Olması Gerektiği Hakkında Düşünceler”, Çev. İ. ÇENELİ, Türk Dili, 392-393: 366-374.

EREN, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, 2. Baskı, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

EREN, H. (2005). “Yeni Bir Etimolojik Sözlük”, Türk Dili, 637: 15-33. (Tanıtma)

GÜLENSOY, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, C. 1-2, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARAAĞAÇ, G. (2008). Türkçe Verintiler Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARAAĞAÇ, G. (2015). Türkçenin Alıntılar Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.

KRUEGER, J. R. (1975). “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, by Gerard Clauson, London, Oxford University Press, 1972. 48+988 pages. Price 25 lbs. sterling (ca. US\$ 75)”, Mongolian Studies, 2: 143-149. (Review)

LEWIS, G. L. (1973). “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish by Gerard Clauson, pp. xlviii, 989. Oxford, Clarendon Press, 1972, £24”, The Journal of the Royal Asiatic Society, 2: 171-172. (Review)

MÉNAGE, V. L. (1973). “Sir Gerard Clauson: An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish by Gerard Clauson, pp. xlviii, 989. Oxford: Clarendon Press, 1972, £24”, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 36/3: 658-659. (Review)

RÖHRBORN, K. (1977). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 1: a-agrıg, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (1980). “Sir Gerard Clauson: An etymological Dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. Oxford: Univ. Pr. 1972. XLVIII, 989 S. 8°. 24,—£”, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 130/1: 120-121. (Review)

RÖHRBORN, K. (2010). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I. Verben, Band 1: ab- — äzüglä-, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

RÖHRBORN, K. (2015). Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasie, Neubearbeitung, II. Nomina-Pronomina-Partikeln, Teil 1: a-asvık, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

STACHOWSKI, M. (1997). “A current bibliography of Turkic etymologies 1 (1994-1995)”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 2: 283-330.

STACHOWSKI, M. (1998). “A current bibliography of Turkic etymologies 2 (1996-1997 et addenda)”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 3: 135-161.

STACHOWSKI, M. (2000). “A current bibliography of Turkic etymologies 3 (1998-1999 et addenda)”, *Studia Etymologica Cracoviensia*, 5: 149-194.

ŞERBAK, A. M. (1972). “Sir Gerard Clauson: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish”, *Sovyetskaya Turkologiya*, 1972/6: 108-110. (Review)

TEKİN, M. T. (1976). “E. V. SEVORTYAN, Etimologičeskiy Slovar' tyurkskiĥ yazıkov (Obşçetyurkskiye i mejtyurkskiye osnovı na glasniye), 767 s. Moskva 1974 (Akademiya Nauk SSSR, Institut Yazıkoznaniya, Izdatel'stvo “Nauka”), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976: 274-285. (Tanıtma)

TİETZE, A. (2002). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, C. 1: A-E, İstanbul-Viyana: Simurg Yayınları.

TİETZE, A. (2009). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati, C. 2: F-J, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaft.

UÇAR, E. (2012). “Eski Türkçe Hapakslar”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9/1: 73-100.